

МОМИР ЈОВИЋ
Приштина

УДК 930.85(38:=773)

ПРОЦЕС ИСЧЕЗАВАЊА АНТИЧКИХ ИНСТИТУЦИЈА НА БАЛКАНУ

Грчка античка цивилизација имала је већ своје претакање у много шири простор, римску цивилизацију. Распадом хеленистичких држава: на Балкану, Анадолском простору и Египту, цео Медитеран, римска Империја претвара у римско море. Административно и војно уређење, предиспозиција за јаку светску државу, наметала је за формирање Рах гомана, симбиозу народа, култова, различитих политичко–историјских схватања, философије, језика, као и календара – на овим широким и разнородним областима, које ће чинити римски свет. Римске легије, административно–провинцијални систем и латински језик, постају окоснице јединства римске светске Империје. Покушај учвршћивања римског Пантеона на све делове Царства, следећа јединствена карактеристика Империје, остао је у домену наметања службене државне религије.

Сличан религиозни концепт политеистичког типа религије, који је омогућавао паралелизам атрибута Зевс–Јупитер, религиозно није супроставио Рим Грчкој, стога не долази до узајамних потискивања.

У оквирима укупног античког грчко–римског света и Грчка и Рим, подједнако су се са истим доживљајем негативно рефлектовале према мистеријским култовима. Мистеријске религије, иако су их неки философи често и са правом критиковали, ипак у грчкој нису подлегле под забране, следујући хеленске принципе слобода. За Хелене, припадници других народа јесу били странци – барбари, но то се не може увек схватати у pejоративном смислу. Лако су стизале идеје и научна достигнућа странаца у Грчку. Поред тога и митски оснивачи полиса били су странци. Највећа могућа отвореност Грчке остављена је за примање страних богова и њигових култова, уколико „њихов изглед не вређа навике ока, ако не и мисли“ или ако не доводи „у опасност саме темеље државе“. Ако није било могуће пронаћи неку одговарајући подударност са неким ликовима или особинама Олимпијаца,

принцип прихватања страних богова, остаје асимилација, према хеленском доживљају религије. Сложеност тог доживљаја одражава „веома значајно обележје те мисли, њена изванредна способност да нађе познато у непознатом, присно у страном“. Религиозна отвореност Грка ишла је и даље од асимилације и адопције, то сведочи храм богу Непознатом у Атини. У проповеди на Аеропагу, ап. Павле Атињанима, управо користећи се тим храмом, почиње своју познату беседу о Христу. Толиком предусретљивошћу према страним боговима, коју је омогућавао хеленски Пантеон, лако је могуће схватити, да су Грци сретно успели избећи упадање у круту религиозну догму, недолазећи тако у могућност идентификовања са обрасцима затворених религија. Мудра опаска уваженог хеленисте М. Н. Ђурића, да су мистеријске религије, нека од њих, сасвим биле потиснуле Олимпијску религију, Грчка би отишла неким од путева Истока, поставши за увек типична затворена религиозна култура. Однос склада, мере и слободе, као и катарза драмских тетралогја, омогућавала је подједнако присуство Олимпијаца и мистериософских божанства, присутност без искључивости.

Рим такође не показује толерантност према мистеријама, али прокламује њихове забране. Тако је 186.г.ст.ере, под забрану потпао Дионисов култ, уз хапшења, прогоне и мучења њихових следбеника. Изидин култ је такође дошао под удар закона између 58. и 48.г.ст.ере. Ова забрана, посебно Изидина култа, у предвечерје укључења и Египта у римски свет, ипак је имала деловање повратне спреге. Делови Изидиних мистерија, опет, прескачући време, улазе у хришћанство, поставши окосница једног од централних хришћанских празника, рођења Христовог. Чак и датум 24/25. децембар, остаје у контексту једино могућих дана за рађење младог бога.

Како се и овај мистеријски култ–хришћанство–такође није могао прилагодити оквирима службеног грчко–римског Пантеона, и на њега, већ од Нерона, пада забрана, подразумевајући прогоне, као и код других мистеријских култова. Јеврејски монотеизам, управо његовом искључивошћу према осталим религијама, одражавајући својеврсну позицију „изабраног народа“, као што је раније супростављао га Селеукидима, оштро га супроставља и Риму, што се одржава и у хришћанству.

Као што је Византија спој римског права, грчке културе и хришћанства, хришћанство је управо IV и V веком изградило своју теологију, не само преузимајући храмове Антикe, него и све завршне форме античке философије, духа, мишљења и науке. Како „продужетак“ античких философских школа, преко учења надлогичне апологетике, могло је да привуче и такве умове, пример Агустина.

У акту нужног историјског достизања, хришћанство је својим Миланским едиктом изборило своју толерантност, али није ни могло ни хтело остати при том узору. Античке институције трају до половине шестог века. Рим у оба дела своје Империје, не може наставити са старим слободама, посебно верским. Хришћанство снагом догмата, у свом времену не може допуштати присуство других богова, па ни храм богу Непознатом. Искључивост, оно што није била особина Олимпијациа, хришћанству је карактеристика. Хеленски свет већ је давно себе превазишао. Римски свет је већ у распаду, латифундије носе обележје следеће друштвене епохе – феудализма, у коме ће се изузетно добро снаћи експанзивно хришћанство, прерастајући у владајући друштвену класу. Антика, изложена пред тако моћном фанатичном организованом хришћанске експанзивне идеологије, уједно бива од ње максимално искоришћена, и укинута. Свесно се гасила, остављајући сав простор младом хришћанству. Оно је преко своје црквене организације наметало дуализам управе са државним апаратом, одражавајући супарништво и испреплетеност интереса. О одвајању Цркве од државе, још није ни могло бити говора, тим што се Црква развијала у оквирима и под „патронатом“ светова власти. Црквено крунисање, почевши од цара Лава I, постаје традицијом, на којој Црква, поред осталог, изграђује своју територију о божанском намесништву. Доктрина једнакости свих, комплетно је одсликавала стварност, задржавајући однос свих друштвених група. Тако, кад се Црква са идеалног плана пренесе на стварност храма, верници су ипак распоређени према свом друштвеном статусу. Сви у истом храму, али свако на месту које му једино, у социјалном смислу одговара.

Младо хришћанство је било свим расположивим снагама супростављено традицијама Антикe, условљавајући уништењем затечених споменика, књига и старих светилишта, уколико се наменом нису могла прилагодити новим служењима. Морална чистоћа елеусинских мистерија, по критеријуму хришћанства, и умногome, сличност са култом Богородице, најдуже их је очувала, све до 394.г. до пред крај Теодосијеве владавине, када је светилиште коначно разорено. Подпадајући под Теодосијеву наредбу о затварању старих храмова, и забране даљњег приношења жртва старим боговима. Овим чином престаје деловати и последњи антички култни облик, а завршни чин коначног раскида се античком прошлости, пада у VI веку, за Јустинијана I, последњег римског императора на трону Византије.

Јустинијанова епоха обележава коначан прекид са Антиком, уједно и са Старим веком. Тако 529.г. обележава, коинциденцијом, годину укидања атинске Академије, годину

обзнањивања Јустинијанова Кодекса, који ће уз Дигесте, Институције и Новеле, чинити *Corpus iuris civilis*. Чиме је и са правног становишта ударен печат на право схатање Рима. Гашење Академије, њена скоро деветовековног постојања, представља раскид и са античким типом школе. Истовремено, отварање Бенедиктинског манастира на Монте Касину, обрасца нове средњовековне школе, хришћанско-схоластичког типа – ове три компоненте, чине реалним прихатање, квалитетом, краја старог античког света.

Кад је 551.г. јак земљотрес разорио Берит/Бејрут, том приликом је била и разорена позната правна школа. Но, како је цар, са Требонијаном и сарадницима, већ био завршио кодификацију римског права, то правна школа у Бериту, како је њена улога била већ завршена, више није ни обнављана.

Стога је могуће закључити, да сама унутрашња преживљеност античког света, која је у философском смислу одражавала нужност етапа од космолошког до антрополошког схватања, даљни наставак је једино могући у хришћанским догматским категоријама, кад већ такву теологију античка религија није ни имала.

Упади варварских народа, уз њихово нужно примање хришћанства, историјски паралелизам Рим – Цариград, израстање Источног дела Царства у Византију, те хришћанство и његова црквено-административна организација, настајући по узору на државну организацију римске Империје – све је то деловало да за Антику више нема места, у смислу њена активног преживљавања. Међутим, традиција античке укупне научне мисли, уметности свих видова, улазе у баштину нове цивилизације, чинећи тако општи светски континуитет.

SUMMARY

Momir Jović: THE PROCESS OF DISAPPEARANCE AMONG ANCIENT INSTITUTIONS ON THE BALKANS

The loss of some civilisations means also the disappearance of their institutions. This natural process imposes complex considerations, observing in accordance with the causes of the decay. One example is the possible internal decrepitude of system. However, in this case, external factors were influential. There existed strong religious involvements of almost all ocidental cults as well as Mithraism, changing the face of ancient religion along with Christianity. Naturally, Christianity imposed its own religious and social organisations, supressing the old. Another external element present at that time was the invasions of the barbarian people, which in these areas remained for various periods of time.

In this light, the disappearance of the ancient institutions means the cessation of their cults schools, and laws, and in turn, by whose abolishment ends the whole ancient civilisation.